

ВОПРОСЫ ИСТОРИИ В 1965 Г.
(1—12. sveska)

Časopis *Voprosi istorii* izlazi već punih četrdeset godina. U brojnim raspravama, člancima i drugim priložima ostvarivao je dva osnovna zadatka: istraživački i popularizatorski. On je s jedne strane obavještavao naučnu javnost o rezultatima istorijske nauke u istraživanju prošlosti sovjetskih naroda i prošlosti čovječanstva, a isto tako je popularisao istorijsku nauku i isticao njenu vaspitnu ulogu.

U prikazu izašlih brojeva časopisa *Voprosi istorii* u 1965. godini ograničili smo se da damo širi osvrt samo na one napise u kojima se tretiraju događaji koji su neposredno prethodili drugom svjetskom ratu i na one u kojima se u raznim aspektima daju rezultati izučavanja istorije drugog svjetskog rata. To činimo stoga što je u časopisu objavljeno nešto više napisa koji se baš odnose na te događaje, ali i zato što nismo u mogućnosti za ovu priliku da šire registrujemo sve ono što je *Voprosi istorii* objavio u toku godine. Radi potpunijeg uvida ipak upozoravamo na neke, po našoj ocjeni, važnije priloge, čiji autori tretiraju neka teoretska pitanja istorijske nauke i događaje iz opšte istorije i istorije Sovjetskog Saveza.

U određenom broju napisa tretiraju se metodološka pitanja i razvitak istorijske nauke u SSSR-u: Osnovni pravci sovjetske historiografije novog vremena (br. 6), O ponavljanju u istoriji (7), Opća i konkretna zakonomjernost u istoriji (8), Istorijska misao sredinom XX vijeka (12), Osnovni problemi historiografije novog vremena (10), Razvitak istorijske nauke u Sovjetskoj Kirgiziji (1917—1946) (br. 2), Razvitak istorijske nauke u Sovjetskoj Estoniji (8) i dr.

Znatna pažnja posvećena je pomoćnim istorijskim disciplinama: Diplomatika kao specijalna istorijska disciplina (1), O nekim terminima pomoćnih istorijskih disciplina (10), Praznine u izvorima (6) i dr.

Radovi koji se odnose na srednjovjekovnu istoriju zastupljeni su u znatno manjoj mjeri u odnosu prema onima koji tretiraju noviju i najnoviju istoriju. To su: Osnovne etape i forme klasne borbe u Rusiji koncem XV i XVI stoljeća (br. 3), Posljedice mongolsko-tatarske provale u XIII stoljeću za poljoprivredne rejone sjeveroistočne Rusije (br. 3), Industrijska politika carskog samodržavlja u godinama krize feudalnog sistema (br. 6), Istok i Zapad u XII i XIII stoljeću (br. 6) i dr.

U velikom broju članaka tretiraju se događaji najnovije istorije, posebno poslije oktobarske revolucije, i pitanja iz socijalističke izgradnje

kao: Džon Rid i Veliki oktobar (br. 11), Vanjskopolitička djelatnost Lenjina (br. 11), Poreska politika na selu u prvim godinama Nepa (br. 10), Sovjetska industrija u prvoj godini Nepa (br. 2), O lenjinskim metodama uvlačenja inteligencije u socijalističku izgradnju (br. 4), Neki problemi istorije kolektivizacije SSSR-a (br. 3) i dr.

Interes sovjetske istorijske nauke za razna pitanja iz razvitka socijalističkih zemalja i uopšte za aktuelna pitanja savremene politike nesumnjivo je velik. Iz te oblasti su napisi: Internacionalne veze sovjetskih sindikata (br. 2), Razvitak Čehoslovačke u periodu izgradnje socijalističkog društva (br. 4), Industrijski razvitak socijalističke Jugoslavije (br. 11), Pontifikat Ivana XXIII (br. 2), Nezaposlenost u SAD i politika desnih lidera sindikata 1955—1963. (br. 4), Nova etapa vijetnamske revolucije (br. 8) i dr.

Časopis uz to donosi redovno prikaze knjiga publikovanih u SSSR-u i u inostranstvu, osvrte na časopise štampane u SSSR-u i u inostranstvu i stalne priloge u rubrikama Pisma i bilješke i Činjenice, događaji, ljudi.

Dvadesetgodišnjica završetka drugog svjetskog rata obilježena je u Voprosi istorii nizom članaka, koji tretiraju događaje iz predistorije i istorije drugog svjetskog rata. Veći broj napisa odnosi se na otadžbinski rat sovjetskog naroda i pri tome se on osvjetljava iz raznih uglova. Vidna pažnja posvećena je ulozi evropskih i vanevropskih naroda u antifašističkoj koaliciji i pokretu otpora. Odreden broj članaka ima prigodan karakter.

Od članaka u kojima se razmatraju događaji koji su prethodili drugom svjetskom ratu našu pažnju su privukli: **Politika francuske vlade u španskom pitanju od 1936—1939. godine** (br. 1) i **Engleska i sovjetsko-finski rat** (br. 4).

U prvom članku autor S. A. Stegar iznosi neke nove pojedinosti iz politike »nemiješanja« francuske vlade, kojoj je na čelu bio Leon Blum. On u uvodu ističe da je ipak glavnu ulogu u radanju koncepcije »nemiješanja« imala Engleska. Apsolutna većina francuskog naroda, koja je glasala za Narodni front, bila je pristalica hitne pomoći Španskoj Republici jer je u njenoj pobjedi vidjela jačanje sopstvenih pozicija. Naprotiv, francuska krupna buržoazija otvoreno je simpatizovala pobunjenike i optuživala republikance za otpočinjanje gradanskog rata. Autor smatra da je takav stav buržoazije uslovljen prije svega njenim ekonomskim interesima, odnosno interesima francuskog monopolističkog kapitala, koji je imao znatne investicije u pojedinim industrijskim granama španjolske privrede. Po mišljenju autora, politiku »nemiješanja« francuske vlade odredilo je s jedne strane njeno nastojanje da spriječi Njemačku i Italiju da učvrste uticaj u Španiji i s druge strane strah da u slučaju pobjede republikanske Španije ne izgubi uloženi kapital. Sa dosta detalja analizirana je pozicija francuske vlade, čija je većina članova prvobitno bila za ukazivanje pomoći republikanskoj Španiji i s tim u vezi prikazana je zakulisna akcija Bluma i njegovih najbližih saradnika. Reakcionarnim krugovima u Francuskoj i uopšte u svijetu bilo je od posebnog značaja da politiku gušenja Narodnog fronta u Španiji objavljuje vlada Narodnog

fronta u Francuskoj. Zanimljivo je da autor cjelokupnu politiku SSSR-a u odnosu prema španskom pitanju pozitivno ocjenjuje. Na kraju Stegar iznosi podatke o pomoći antifašističkih snaga Francuske, na čelu sa KP Francuske, republikanskoj Španiji.

Drugi članak, Engleska i sovjetsko-finski rat, u stvari su sjećanja istaknutog sovjetskog diplomate I. M. Majskog o nekim značajnim događajima koji su se odigrali neposredno prije početka drugog svjetskog rata i u njegovom samom početku i reflektovanje tih događaja u Engleskoj, posebno na odnose prema SSSR-u. Majski lijepo i interesantno piše, čemu znatno doprinosi i izvanredna upućenost u događaje i lično učešće u njima. On je imao veliki broj poznanika iz kruga istaknutih političkih ličnosti Engleske i sa jednim literarnim smislom i prefinjenim osjećanjem za crtanje portreta nenametljivo opisuje svoje susrete sa Čerčilom, Batlerom, Straford Kripsom i dr. On daje suptilnu analizu raspoloženja vladajućih krugova Engleske prema SSSR-u, pažljivo razgraničavajući krugove engleskog političkog života na čelu s Čemberlenom, koji su SSSR smatrali svojim iskonskim neprijateljem, od one grupe koju je predvodio Čerčil i koja principijelno nije manje neprijateljska, ali je sa više političke gipkosti i spremna da sa SSSR-om sarađuje u oblasti trgovine.

U članku se Majski zapravo zadržao na događajima u vrijeme 1939. i 1940. godine. On analizira tri vala antisovjetskog raspoloženja, koje se manifestovalo u štampi, preko radija, u parlamentu i dr., između kojih su bili kratki periodi smirivanja. Prvi je izbio poslije zaključenja sovjetsko-njemačkog pakta; drugi, pošto su sovjetske trupe 17. septembra 1939. godine prešle poljsku granicu i treći, koji je po intenzitetu bio najjači, nastupio je u trenutku otpočinjanja sovjetsko-finskog rata. U članku su potanko iznesene diplomatske akcije u vezi sa likvidacijom sukoba između SSSR-a i Finske.

Članci koji se neposredno odnose na događaje iz drugog svjetskog rata tretiraju različita konkretna pitanja iz borbe sovjetskog naroda i antifašističku borbu susjednih i drugih naroda.

Sovjetski historičar G. A. Deborin u broju 4 piše **O istorijskim rezultatima velikog otadžbinskog rata**. U uvodnom dijelu on daje osnovna obilježja rata. Prvo, rat je pokazao razbojničku prirodu imperijalizma i njegovu sposobnost da učini najteže prestupe protiv čovječanstva. Drugo, nijedan rat nije iziskivao tolike napore vanredno brojne i dobro naoružane vojske.

Treće, uza sve značenje tehnike u vodenju rata ipak, i u drugom svjetskom ratu, pobjeda je zavisila prije svega od čovjeka.

Četvrto, odlučujuća uloga SSSR u izvojevanju pobjede slobodoljubivih naroda bila je presudna, jer je upravo na istoku skršena njemačko-fašistička vojna mašina i jer su ostvarene najvažnije pobjede nad neprijateljem.

Peto, u velikom otadžbinskom ratu ostvarena je ekonomska pobjeda nad neprijateljem zahvaljujući izvanrednom podvigu sovjetske pozadine. Razvitak vojne industrije u ogromnoj mjeri zavisio je od brzog premještanja krupnih preduzeća teške industrije i vojne industrije iz zapadnih dijelova zemlje, koje su zauzele fašističke armije, u duboku pozadinu.

Šesto, drugi svjetski rat neviđen je u historiji ne samo po razmjerama sukoba, broju uključenih zemalja i naroda već i po grupisanju međunarodnih snaga. Po mišljenju autora, drugi svjetski rat počeo je kao imperijalistički, ali je još prije ulaska SSSR-a u rat počeo proces njegovog prerastanja u pravedan i oslobodilački. S ulaskom SSSR-a u rat taj proces je završen. Odugovlačenje od strane saveznika, otvaranje drugog fronta autor je ocijenio kao nastavak »politike Minhena«, sračunate na iscrpljivanje SSSR-a, i težnju da se poslije rata uspostavi gospodarstvo SAD i Velike Britanije. Znatan dio članka posvećen je ulozi i značaju pokreta otpora u okupiranim zemljama Evrope i Azije. Autor nije pomenuo antifašističku borbu jugoslovenskih naroda u toku drugog svjetskog rata.

U članku Drugi svjetski rat i savremenost (br. 10) Zagladin i Černačev glavnu pažnju posvećuju promjenama koje su uslijedile u međunarodnim odnosima poslije prvog i drugog svjetskog rata i posebno ističu uticaj koji je na te promjene izvršilo stvaranje SSSR-a. Po njihovom mišljenju, i Versajski ugovor nosio je na sebi pečat nastalog novog društva, jer bi saveznici Antante primijenili daleko žešće sankcije protiv Njemačke da nije postojala Sovjetska Rusija. Dok su neposredno poslije prvog svjetskog rata došle do izražaja anglo-američke, a isto tako američko-japanske suprotnosti, kasnije su, kao rezultat neravnomjernog razvitka kapitalizma, počele izbijati suprotnosti između Njemačke i bivših pobjednika. Po mišljenju autora, ovaj proces razvijao bi se sporije da nije bilo politike popuštanja agresoru, antisovjetske revnosti Zapada i da napokon nije razbijen radnički pokret, posebno da nije bilo odbijanja socijaldemokrata da zajednički povedu akcije s komunistima. Ovdje autori nisu pokušali da objasne šta je sve doprinijelo razbijanju jedinstva radničkog pokreta. U ispitivanju uzroka nastajanja drugog svjetskog rata, autori polaze od već utvrđenih, po Lenjinu, suprotnosti u imperijalizmu. U uslovima kad su postojale samo dvije socijalističke zemlje (SSSR i Mongolska Narodna Republika), nije bilo moguće nametnuti volju kapitalističkom svijetu i spriječiti rat. Potcrtavajući složen karakter drugog svjetskog rata, oni konstatuju da se ipak u svim njegovim fazama ispoljio uticaj osnovnih zakonitosti i protivrječja naše epohe. Zbog svega toga autori pravilno zaključuju da nije moguće dati jednostavan odgovor na pitanje o karakteru rata. Posebno zanimljiv je onaj dio članka u kome se ukazuje na političke, socijalne i vojno-tehničke promjene do kojih je došlo u pojedinim fazama rata.

Posljednji dio članka posvećen je analizi savremenih međunarodnih prilika, koje su proizišle kao rezultat drugog svjetskog rata.

Kolonijalna problematika u odnosima među glavnim učesnicima anti-fašističke koalicije (br. 5) je tema koju razmatra V. G. Truhanovskij. Autor zapravo nastoji dokazati da između SAD-a i Velike Britanije nema nikakve principijelne razlike u stavu prema kolonijalnom pitanju u godinama rata i u posljeratnom periodu. Ne dovodeći ni u jednom momentu u pitanje do kraja pozitivan stav SSSR-a prema kolonijalnom pitanju i borbi naroda za nezavisnost, autor smatra da se sudbina porobljenih naroda nalazila u neposrednoj zavisnosti od toga kakvu ulogu igra SSSR u antifašističkoj koaliciji. Dajući negativan sud o Atlanskoj povelji i

kraći osvrt na politiku SAD od 1899, kada je proglašena doktrina »otvorenih vrata«, autor ističe da se je prvi put na moskovskoj konferenciji u oktobru i novembru 1943. godine zvanično razmatralo pitanje kolonija i zavisnih zemalja uz učešće SSSR-a. U direktivama sa kojima je ministar SAD-a došao na konferenciju nije bilo riječi o davanju nezavisnosti kolonijama i zavisnim zemljama, nego se govorilo o neophodnosti da se kolonijalne sile prisile da razvijaju svoje kolonije »na korist cijeloga svijeta«. To je, po mišljenju autora, značilo prepuštanje njihove eksploatacije američkim monopolima. Ministar Velike Britanije dao je na znanje da njegova vlada nije saglasna sa izloženim pogledima u američkom dokumentu. Sovjetski predstavnik izjavio je da sovjetska vlada kolonijalnom pitanju pridaje ogromno značenje.

Na Teheranskoj konferenciji velike trojice kolonijalno pitanje dotaknuto je samo u razgovorima između Staljina i Ruzvelta. Sovjetska delegacija izjasnila se za sistem starateljstva pod uslovom da on omogući sticanje nezavisnosti ugnjetenih naroda. Na Krimskoj konferenciji usvojen je princip starateljstva.

Na konferenciji u San-Francisku obrazovan je blok država kolonizatora koje su tražile energično da konferencija po osnivanju OUN objavi da je pitanje o nezavisnosti kolonija nesavremeno i da takav cilj pripada dalekoj budućnosti, a da za sada osnovni zahtjev za narode kolonija predstavlja samouprava. Autor ističe da je samo zahvaljujući upornosti sovjetske delegacije usvojena kompromisna formula, koja je ušla u povelju OUN. Ona ukazuje na nužno omogućavanje progresivnog razvitka stanovnika starateljskih teritorija u pravcu samoupravljanja i nezavisnosti. Na kraju je autor izložio bitne činioce koji su uticali da se SAD u to vrijeme tijesno povežu na platformi kolonijalizma sa vladama Engleske, Francuske, Holandije i Belgije.

U članku, **Oslobodilačka misija Sovjetskog Saveza na Dalekom Istoku** (br. 8) A. M. Dubinski je postavio kao osnovni zadatak da ispita uslove koji su omogućili polet nacionalnooslobodilačkog pokreta u tom dijelu svijeta.

U prvom dijelu članka dat je pregled vojno-operacijskih planova Japana od 7. decembra 1941. godine. Autor smatra da su zbog velike okrutnosti japanskog imperijalizma pristalice antijapanskog pokreta otpora bile lišene mogućnosti, gotovo sve do 1945. godine, da poduzmu odlučujuću akciju. On dalje ističe da su, iako su pozicije Japana iza poraza Italije i Njemačke bile ozbiljno poljuljane, ipak korjenite promjene u istočnoj i jugoistočnoj Aziji uslijedile tek sa ulaskom SSSR-a u rat protiv Japana. Tek u uslovima potpune demoralizacije japanske vojske porasla je revolucionarna aktivnost tajnih organizacija u Indoneziji i Indokini.

Autor je detaljno objasnio tok borbe u Kini od 1937. godine, gu-bitke koje je pretrpio kineski narod, nastojanje SAD da uspostave gospodarstvo svog monopolističkog kapitala u Kini i slabljenje uticaja Kuomintang. SAD su planirale iskrcavanje svojih trupa u završnoj fazi rata na Tihom okeanu i one su dobro shvatile teškoće da se to ostvari ako Čang Kaj Šek ne uspije održati vlast. Čang Kaj Šek nije ispoljio oduševljenje za ulazak SSSR-a u rat protiv Japana, jer je pojava Crvene armije u Kini značila udarac za Koumintang. S druge strane, SAD su bile zainte-

resirane za to, jer su pretpostavljale da će se rat sa Japanom odužiti. Autor navodi da je u vrijeme nastupanja Crvene armije u Kini stanje Osme armije bilo kritično i da je napredovanje sovjetske vojske spriječilo njeno uništenje. I Komunistička partija Kine nalazila se u teškom položaju do dolaska Crvene armije, jer je veliki broj kadrova bio u zatvoru. Na kraju autor zaključuje da je oslobođenje sjeveroistočne Kine od strane SSSR-a 1945. godine obezbijedilo najvažnije preduslove za potpunu pobjedu kineskog naroda.

U člancima, **Ideološki front u velikom otadžbinskom ratu** (br. 5) i **Sovjetski organi državne bezbjednosti u godinama velikog otadžbinskog rata** (br. 5) polazi se od stanovišta da izučavanje samo vojnih aspekata u drugom svjetskom ratu u svakom slučaju nije dovoljno.

U prvom napisu autor Konakov istakao je kao glavni zadatak da objasni osnovne smjernice ideološkog rata KP Sovjetskog Saveza u pozadini i na frontu i njegov značaj u pobjedi nad Njemačkom.

Uoči rata protiv Sovjetskog Saveza fašisti su izvršili velike ideološke pripreme. Fašističkoj propagandi KP Sovjetskog Saveza suprotstavila je ideju svenarodnog otadžbinskog rata budeći pri tom kod sovjetskog naroda patriotska osjećanja. S tim u vezi autor odbacuje kritike u inostranstvu da se SSSR u ratu zbog toga navodno odrekao ideje proleterskog internacionalizma i srozao se na pozicije nacionalizma. Pisac članka upozorava i na određene slabosti sovjetske propagande, posebno štampe, koja je donosila izvještaj o ekonomskoj istrošenosti Njemačke, o posljednjim danima fašističkog režima i sl. i to baš u vrijeme kada je SSSR trpio velike vojne poraze.

U vezi s pobjedama Crvene armije na Volgi i sa preuzimanjem strategijske inicijative iz ruku neprijatelja autor konstatuje i značajne izmjenе u oblasti ideološke borbe fašističke Njemačke. Ona sada, umjesto veličanja novog poretka i planova o izgradnji velike imperije, protura vijesti da baš Njemačka u borbi protiv SSSR-a predstavlja »bedem evropske civilizacije«. Po mišljenju autora, namjerno iskrivljivanje događaja od strane njemačke propagande i njihovo prikazivanje u lijepom svjetlu postalo je uobičajeno. U ovoj fazi rata pobjede Crvene armije postale su najvažniji elemenat sovjetske propagande. Cio idejno-politički rad u Crvenoj armiji vodio se u ovom periodu pod parolom »očistiti zemlju od fašističkih osvajača 1943. godine«.

U posljednjoj fazi rata vidljive su promjene fašističke propagande i u oblasti vanjske i unutrašnje politike. U oblasti vanjske politike ona je zasnovana na ideji raskida antihitlerovske koalicije, a unutar Njemačke usmjerena je da natjera njemačku armiju i narod da ide do kraja na zločinačkom putu. Osnovni metod održavanja njemačkog naroda u pokornosti postalo je zastrašivanje užasima poslijeratnog uređenja svijeta.

U toku 1944. i 1945. godine sovjetska propaganda razvila je široku borbu protiv vijesti u hitlerovskoj i reakcionarnoj buržoaskoj štampi Zapada kako Crvena armija uvodi u oslobođene zemlje Evrope novi sistem i kako pri tome ne poštuje volju naroda. Na kraju autor zaključuje da ideološko oružje u ratu, po svojoj efikasnosti, nimalo ne zaostaje za materijalnim.

Članak **Neuspjeh agrarne politike hitlerovaca na okupiranoj teritoriji SSSR-a** (br. 6) autori N. I. Simicin i V. R. Tomin napisali su na osnovu obimne dokumentacije.

Još prije napada na Sovjetski Savez Nijemci su obrazovali ekonomski štab Ost koji je bio dužan da se bavi ekonomskom eksploatacijom osvojenih teritorija SSSR-a. U toku osvajanja određenih teritorija SSSR-a jedinice njemačke vojske počele su pustošiti osvojene reone. U naredbi vrhovnog intendanta stajalo je »da radi očuvanja rezervi u Njemačkoj vojska je dužna da živi na račun mjesnog stanovništva«. Zanimljivo je pitanje odnosa njemačkog okupatora prema kolhozima i sovhozima. Uviđajući prednosti krupnih kolhoznih i sovhoznih imanja, Nijemci su u početku očuvali spoljnu formu ovih organizacija, obavezujući ih visokim normama isporuke poljoprivrednih proizvoda.

Uspješan otpor Crvene armije pred Moskvom prisilio je Nijemce da izmijene metode pljačkanja okupiranih teritorija. Već 15. februara 1942. godine državni ministar Rozenberg izdao je naredbu o likvidaciji poljoprivrednih artela, uništavanju kolhozne organizacije i uspostavljanju privatne svojine na teritoriji SSSR-a. Ovu naredbu Nijemci su namjerali sprovesti u tri etape. Autor je detaljno izložio šta su planirali da učine u pojedinim etapama u pravcu oživljavanja privatne svojine. Prve dvije etape bile su u stvari priprema da bi se u konačnoj etapi zemlja podijelila u pojedinačne seoske posjede. Autor ukazuje na pojedine specifičnosti u sprovođenju ove politike. Tako je u zapadnim rejonima SSSR-a, gdje je kod seljaka bila još živa sitnosopstvenička tradicija, otpočela odmah likvidacija kolhoza i sovhoza i zemlja je (npr. u Estoniji) pretvorena u nekoliko hiljada kulačkih gospodarstava. Inače, zemlja je dodjeljivana u vidu nagrade onima koji su pomagali borbu njemačkog naroda protiv partizanskog pokreta i uopšte licima koja su služila u njemačkoj armiji i njemačkim ustanovama. Oživljavanje privatne svojine podsticano je kolonizacijom članova Hitlerjugenda iz Njemačke. Litvaniju su na primjer naseljavali njemački kolonisti koji su došli iz svih krajeva Njemačke. Bilo je u planu da se u okupiranim rejonima nastani tri miliona holandskih seljaka, ali je u ljeto 1942. godine stiglo svega nekoliko stotina. Na kraju autor opovrgava ocjene engleskih historičara koji su tvrdili da je jačanje partizanskog pokreta u Rusiji rezultat grešaka okupatora, koje se prije svega ogledaju u odugovlačenju donošenja odluke o uništavanju kolhoza i sovhoza.

Antifašističkoj borbi evropskih naroda u drugom svjetskom ratu posvećeno je u časopisu nekoliko članaka.

A. I. Nadovezov u broju 5. piše **O nekim novim aspektima u osvjetljavanju istorije slovačkog nacionalnog ustanka**. On u uvodu ističe da je svestrano izučavanje novih dokumenata omogućilo da se daje potpuno objektivna analiza i ocjena slovačkog nacionalnog ustanka. Polazeći od ocjene da je Slovačka za vrijeme rata bila marionetsko-fašistička država i da je Njemačka vojnoj okupaciji Slovačke pretpostavila politiku nacionalnog ugnjetavanja, autor istovremeno daje i karakteristike te politike. On ističe da u Slovačkoj ugnjetavanje nije imalo tako grubu formu kao na primjer u Češkoj i Poljskoj, pa je to imalo određenog uticaja na razvijanje antifašističkog pokreta. Slovački vid fašizma on ocjenjuje kao izrazito klerikalno i ističe posebno značenje nacionalnog pitanja u

cijelom češko-slovačkom programu oslobodilačke borbe. Ukazano je i na lutanje KP Slovačke u trasiranju pravilne nacionalne politike i istaknuto da je postojanje fašističke Slovačke države bitno uticalo da KP Slovačke usvoji gledište da je najcjelishodnija forma državnosti za slovački narod ujedinjenje sa češkim narodom u jednu jedinstvenu državu. Osnovnu snagu revolucionarno-oslobodilačkog pokreta u Slovačkoj činili su radnici i seljaci, dok je dio buržoaske opozicije slijedio politiku buržoaske emigracije u Londonu na čelu sa Benešom, koja je zastupala jedno vrijeme taktiku čekanja i isticala ideju jedinstvene čehoslovačke nacije. Djelatnost Petog ilegalnog CK Slovačke na čelu sa Šmidkeom autor je ocijenio pozitivno ističući njegovu ulogu na obnavljanju partijskih organizacija i povezivanju raznih grupa otpora.

Stvarni polet antifašističkog pokreta u Slovačkoj autor datira sa 1943. godinom. On se manifestovao u masovnom prelasku slovačkih vojnika na istočnom frontu na stranu Crvene armije i u pojačanom partizanskom pokretu u zemlji. Autor je detaljno opisao početak i tok ustanka 14. avgusta 1944. godine. Ustanak je obuhvatio dvije trećine Slovačke, a otpor Nijemcima je trajao puna dva mjeseca. U drugoj polovini oktobra ustanička armija nije mogla izdržati pritisak njemačkih jedinica.

Bez obzira na vojni ishod ustanka, on je, po ocjeni autora, položio temelje nacionalno-demokratskoj revoluciji u zemlji i pomogao da se preodoli nepovjerenje između Čeha i Slovaka. Na kraju su izneseni osnovni momenti koji su po mišljenju autora doveli do vojnog neuspjeha ustanka.

U članku **Sovjetsko-jugoslavensko borbeno prijateljstvo** (br. 9) autor V. V. Zelenin odmah u uvodu napominje da, iako postoji znatna literatura o drugom svjetskom ratu i NOR-u Jugoslavije, ipak tema o sovjetsko-jugoslavenskom borbenom prijateljstvu u potpunosti nije iscrpljena.

Prve predstave o zajedničkoj borbi sovjetskih i jugoslavenskih vojnika na teritoriji Jugoslavije daju, po mišljenju autora, mnogobrojna pisma boraca objavljena od početka oktobra 1944. godine u sovjetskoj štampi. Autor navodi najznačajniju literaturu o beogradskoj operaciji, o akcijama sovjetskih mornara u borbama za Beograd, o organizaciji i ostvarenju leta od Barija do Kupreškog polja, za evakuaciju rukovodstva NOP, i neka druga djela.

U drugom dijelu članka navedeni su najznačajniji datumi iz istorije NOR jugoslovenskih naroda. Osnovne podatke za to autor je uzeo iz knjige Josip Broz Tito, Stvaranje i razvoj Jugoslavenske armije, Vlado Strugar, Rat i revolucija naroda Jugoslavije 1941—1945. godine i iz Zbornika dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda.

Borbeno prijateljstvo naroda SSSR i jugoslovenskih naroda datira od 22. juna 1941. godine i s tim u vezi autor citira dio proglasa CK KPJ naroda Jugoslavije. U prvim godinama rata borbeno prijateljstvo jednog i drugog naroda manifestovalo se, bez obzira na geografske udaljenosti, u borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Autor podvlači veliku ulogu radio-stanice Slobodna Jugoslavija, koja je pravilno obavještavala svjetsku javnost o borbi jugoslovenskog naroda. Naglašena je uloga sovjetske diplomatije da se na Teheranskoj konferenciji šefova SAD, SSSR-a i

Velike Britanije stavi na dnevni red i donese odluka o pružanju pomoći Jugoslaviji.

Novu etapu, po ocjeni autora, u razvijanju sovjetsko-jugoslavenskog prijateljstva predstavlja dolazak sovjetske Vojne misije na oslobođenu teritoriju Jugoslavije, koja je imala glavni zadatak da organizuje svestranu pomoć jugoslovenskim narodima. Autor je detaljno iznio u čemu se ta pomoć sastojala. Sporazum između Sovjetske komande s jedne strane i Nacionalnog komiteta Jugoslavije s druge strane o stupanju Crvene armije na teritorij naše zemlje i koordiniranju zajedničkih vojnih akcija ojačao je, po mišljenju autora, međunarodni prestiž nove Jugoslavije. Kulminacionu tačku u razvitku sovjetsko-jugoslovenskog borbenog prijateljstva autor vidi u zajedničkim borbama sovjetskih i jugoslovenskih vojnika za oslobođenje Beograda.

Povodom dvadesetogodišnjice oslobođenja Mađarske A. I. Puškaš objavio je u broju 3 članak pod naslovom: **Antifašističke snage Mađarske u borbi za oslobođenje zemlje** (septembar 1944. — april 1945. godine). U uvodu je istaknuto da su nepomirljivi osvajački apetiti vladajućih krugova Mađarske bili u protivrječju sa vojnim, političkim i ekonomskim mogućnostima zemlje i da ih je ta činjenica gurala u savez s Njemačkom, koja je u to vrijeme istupala u svojstvu lidera svjetskog fašizma. Autor smatra da je kao nužan rezultat takve politike bila i okupacija Mađarske 19. marta 1944. godine od strane njemačke vojske. Detaljno su objašnjeni političke prilike u to vrijeme u zemlji, odnos između tri fašističke partije (Partija jedinstva, Partija obnove i Partija nacionalsocijalista) i konstatovano je da je u ljeto 1944. godine, kada je Crvena armija stigla na podnožje Karpata, ojačala borba unutar vladajuće klase. Autor je dao pregled nastanka i razvitka antifašističkog pokreta uz konstataciju da mu je snažan podsticaj dala borba Crvene armije na teritoriji Mađarske.

Navedene su manje i veće akcije partizanskog pokreta, obrazovanje Ustaničkog komiteta i opisane pripreme za ustanak koji je trebao uslijediti u momentu kada Crvena armija pređe u juriš na Peštu. Pošto su provokatori otkrili obavještajnoj službi mjesto zasjedanja Ustaničkog komiteta, čitav pothvat je propao. Hapšenje članova Ustaničkog komiteta predstavlja, po mišljenju autora, najteži udarac antifašističkom pokretu. Zbog svega toga, odlučujući uslov u pobjedi mađarskog naroda protiv hortista i nilašista predstavlja uništenje njemačkog fašizma od strane Crvene armije. Na kraju je autor objasnio stvaranje na oslobođenoj teritoriji narodnog demokratskog aparata vlasti Mađarske.

Uz navedene rasprave o drugom svjetskom ratu u časopisu za 1965. godinu, i to u rubrici »Publikacije i sjećanja«, objavljeni su novi dokumenti i sjećanja istaknutih aktera u drugom svjetskom ratu.

Pod naslovom **U taboru neprijatelja pred poraz** (br. 6) objavljeno je 28 trofejnih dokumenata, koji se odnose na naredjenja i prepisku rukovodilaca fašističke Njemačke u vrijeme njihovih očajničkih pokušaja da izmijene tok događaja i izbjegnau konačan poraz u ratu. Određen broj dokumenata osvjetljava raspoloženje vladajuće hitlerovske »vrhuške« u momentima potpune bezizlaznosti. Nekoliko dokumenata odnosi se na pokušaj fašističke Njemačke da posije razdor među zemljama učesnicama antihitlerovske koalicije.

Uz opširan komentar objavljeni su nacistički dokumenti pronađeni na dnu Crnog jezera (br. 10, 11, 12). Crno jezero prostire se u jugozapadnoj Čehoslovačkoj. Znatan dio pronađenih dokumenata odnosi se na fašistički puč u Austriji u julu 1934. godine i na ubistvo kancelara Dolfusa.

U prevodu sa engleskog u brojevima 9 i 10 objavljeni su u redakciji A. S. Grosmana izvodi iz Hitlerovog političkog testamenta sa opširnim komentarom.

V. L. Maljkov objavio je u broju 5 pismo Ruzveltovog ministra unutrašnjih poslova, koje je posebno zanimljivo, jer su u njemu izložena stanovišta američkog kabineta o međunarodnim događajima poslije mirovnog sporazuma sve do početka drugog svjetskog rata.

I. O. Dimitrijevič, u brojevima 3, 4, 6 i 7, objavio je članak pod naslovom *Zavjera protiv Musolinija*. Članak je rađen na osnovu arhivskih izvora, literature i specijalnih publikacija. Autor u zaključku ističe da je hapšenje Musolinija uslijedilo kao rezultat široko organizovane zavjere od strane rukovodstva fašističke partije i generalštaba u proljeće 1943. godine, a završene državnim prevratom 25. jula iste godine.

N. G. Kuznjecov objavio je u broju 4 i 5 svoje uspomene na Jaltsku i Potsdamsku konferenciju, kojim je prisustvovao u svojstvu narodnog komesara za mornaricu SSSR. Kuznjecov je u broju 8 objavio sjećanja pod naslovom: **O opsadi Lenjingrada i baltičkoj floti.**

Pod naslovom **Putovima borbi** u broju 10 i 12 maršal Sovjetskog Saveza K. A. Mereckov piše svoje uspomene iz rata.

Do sada objavljena literatura o drugom svjetskom ratu u Sovjetskom Savezu i članci u sovjetskim istorijskim časopisima na istu temu, rađeni pretežno na arhivskoj građi i uz iscrpno korišćenje literature, svjedoči o izvanredno velikom interesovanju sovjetske istorijske nauke za ove događaje. Isključivo vojni aspekt analiza i ocjena drugog svjetskog rata prevaziđen je i do sada su učinjeni ozbiljni napori da se ta velika ljudska drama sagleda u svojoj njenoj složenosti. Objavljeni su vrijedni radovi koji se odnose na ulogu i značaj ne samo fronta nego i pozadine u ratu i učinjeni su pokušaji da se i teoretski uopšte iskustva rata. Ipak, očigledno je da je u nekim napisima u Voprosi istorii izostao kritičniji odnos prema određenim pitanjima iz vremena prije drugog svjetskog rata i u toku rata i pokušaj objektivnijeg sagledavanja stvarne uloge i značaja SSSR-a u njima. To se, pored ostalog, vidi u ocjeni uloge SSSR-a u španskom građanskom ratu, sporazumu Hitler — Staljin i sovjetsko-finskom ratu. Isto tako vidljiva je tendencija da se neuspjesi Crvene armije u početku rata isključivo pripisuju tvrdoglavosti Staljina, koji nije vjerovao u mogućnosti jednostranog raskida ugovora sa Njemačkom itd. Slično se objašnjavaju i diplomatski potezi i aranžmani SSSR-a u toku rata sa zapadnim saveznicima. Sve ovo na svoj način govori da se objektivniji pristup ovim a i drugim događajima tek stidljivo nagovještava i da stoga sovjetskoj novijoj historiografiji nesumnjivo predstoji ozbiljan napor da se u potpunosti oslobodi političkog pragmatizma i da sa više smjelosti dađe puno osvjetljenje određenih pitanja najnovije historije.

Šehić NUSRET